

Svatopluk Čech.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Vobornik. (Litomyšl.)

Samozavest češkega naroda, jezik, slovstvo in celo politična zavednost so bili prebujeni do leta 1848., toda nekaj se vendar ni posrečilo: vzbuditi pristni češki duh. Ta težnja traja doslej, in to je tudi prva skrb in najvažnejše delo češke sedanjosti, kajti od njenega uspeha ali neuspeha je odvisna usoda in bodočnost češkega naroda. Pristni češki duh je duh močan in pogumen, ki se ne ustraši v obrambi svoje narodne posesti nikakih žrtev, je versko globok in goreč, sicer pa vselej nagnjen bolj k jasnemu razumu in preudarku nego k strasti in trenutnemu razvnetju.

Takšen je češki duh starejših stoletij, osobito XIV. in XV; v XVI. stoletju je bil že nekoliko izprijen in okužen, v naslednjih dveh pa so ga zadeli grozoviti porazi, iz katerih se ni mogel dosihdob osvestiti. Kar pa zadeva verski značaj češkega naroda, se nam kaže v treh historičnih oblikah: prvo bi nazvali po Karlovem značaju gotično, drugo husitsko, tretjo pa reformacijsko.

Protireformacija XVII. in XVIII. veka je hotela vnovič prebuditi gotični duh, toda to se ni posrečilo, kvečjemu, da se je v tisti dobi razvila neka čudna mistika in praznoverje; pristnega gotičnega duha tista doba ni imela več. Namesto tega se pa je globoko ukoreninil v češki misli jožefinizem. S pomočjo gesel, katera je obsegal: svoboda verske vesti, svoboda ljudstva itd., je bil deloma prebujen tudi reformacijski duh, toda pojavil se je vsled vplivov nove filozofije v že izpremenjenih oblikah. Husitski duh so sicer zgodaj pozdravili probujevalci češkega naroda, pred vsem pa anakreont Puchmajer in Čelakovský, toda vsi slični poskusi so bili kvečjemu le romantični zvoki, obešeni na slabotno narodno in letopisno tradicijo. Šele po zgodovini Palackega se je pojavila pristna vsebina husitskega duha.

Navdušenje naroda se je sicer zglasilo k njemu, vendar pa je sprejelo le njega del: okrepčujočo ter osvežujočo zavest, da se je nekdanj majhen in neznamen narod ubranil premoči Evrope, in zavest dolžnosti, ki izvirajo iz one nekdanje zmagovalnosti češkega naroda: nikdar ne obupati, temveč braniti svoj jezik z enakim pogumom.

Kmalu pa se je izcimilo vprašanje: Toda kako, s čim braniti ta svoj jezik? Izniknilo je veliko gesel, ali le malo zadovoljujočih. Oživiljali so se tudi romantični upi v tujo pomoč itd. To pa je že

razodevalo slabotnost in druge narodne napake, katere so se pojavljale v narodnem in slovstvenem življenju, vendar pa so se zakrivate kar najskrbneje. Narodne slabosti odkriti ter jih lečiti — to je bila vzvišena naloga poklicanih publicistov, satirikov in pesnikov. Čelakovskega so z vpitjem prisilili, da je umolknil, sentimentalnost se je še mogočno ščeperila v češkem narodu, toda Havlíčka niso mogli več z vpitjem prisiliti k molčanju.

In tu je bil vtemeljen pravi cilj nove obrambe: na nikogar se ne zanašati, v sebe zaupati in v to svrhu sebe izpopolnjevati, jačiti in krepiti duševno in telesno, umno in нравno, iznebiti se sentimentalnosti in tesnosrčnosti. To je bilo gibanje, sproženo po možeh, kakršni so bili Fügner, Tyrš, Barák, Hálek, Neruda in dr. V tem gibanju je rasla mlajša generacija, ki je ustvarila razsežno književnost, okrašeno z mnogimi sijajnimi pesniškimi proizvodi, v katerih se je pojavil češki duh že vsestransko in temeljito. Po Zeyerju je osnovan na novo obujeni gotiški duh, po Vrchlickem renesančni, po Čechu pa deloma husitski, deloma tudi reformacijski. Reformacijskemu duhu se pravzaprav ne upira nihče izmed čeških pisateljev; vsem je svoboda vesti, prostost ter človečnost nujno in prvo načelo, vendar pa kaže Čech po svojem naklonu k resnici in нравni dobroti največ tega duha.

Ti pesniki skupaj so torej zastopniki sedanjega češkega duha. Ta zgoraj načrtana trojna oblika duha deluje zdaj na Češkem ter bi se medsebojno prav lepo dopolnjevala, ko se ne bi na vsako izmed njih prilepljala in obešala množica laži-prijateljev, ki kvarijo delo. Nekdanja prvotna oblika pač ni pri nobeni izmed njih popolna, to je vobče nemožno, in Čehi niti ne morejo, če bi tudi hoteli, obnoviti duha, na priliko husitskega ali reformacijskega, kakršen je bil v svoji izvirni obliki. Morejo pa ter obenem si morajo celo prizadevati, da zavzemo do sedanje dobe нравno in kulturno tisto važno stališče, kakršno je imelo češko XV. stoletje do svoje dobe.

To je važna zadača, in dasiravno je nekateri ne vpoštevajo vestno, jih je vendar v češkem umetništvu in slovstvu mnogo, kakor med starejšo generacijo tako tudi med mlajšo, tako imenovano »moderno«, ki se lotevajo omenjene zadače vestno, marljivo in uspešno . . .

V javnost je stopil Svatopluk Čech, (rojen leta 1846. v Ostředku tik Benešova) prvič l. 1864. s pesmijo »Vánoční sen« (»Božični sen«). Ta pesem pa ni bila nikakršen odmev Erbenove poezije ali celo nekako nje posnemanje. Mladega pesnika je že do-

volj mikal in zanimal svet izkušenj njegove lastne duše ter je posegel ob prvem koraku v javnost vanj, v bistvo svojih rodbinskih spominov. Z rodbinskimi spomini je pričel ter jim je ostal ob strani vsakojakih drugih snovi in smeri vselej zvest, njih mila toplota se tudi po letih nikakor ne manjša, ampak še celo narašča. Ta okoliščina Čecha psihologično jako karakterizira. Njegov spomin obsega vse njegovo življenje od otroških let; središče teh spominov je oče, njegovo življenje, njegovi nauki in prijateljski pogovori, njegova knjižnica, zimske vožnje ž njim ter božični večeri.

Njegov oče je bil kmečki sin v Peruci. Vedno je hrčepnel, da bi učakal in doživel boljših in ugodnejših razmer, da, tudi odlikovanja in slave si je želel. Dosegel je službo gospodarskega oskrbnika in potemtakem se je selil z rodbino večkrat iz enega kraja v drugega. Bil je navdušen in odločen Čeh, v marsikaterem oziru vnet buditelj priprostega ljudstva. Leta 1848. se je udeležil političnega gibanja, zato pa je moral trpeti celo preganjanje. Ker pa sam ob sebi ni mogel uresničiti svojih iskrenih želj po višji, vplivnejši stopinji v narodnem življenju, zato se je trudil, da se to posreči vsaj komu drugemu iz njegove rodbine. Radi tega je jako marljivo skrbel za izobrazbo svoje mnogoštevilne dece, osobito pa za prvorojenca Svatopluka Václava, ki je bil poglavitna očetova nadeja. Tako, kakor si je želel oče, mu sicer naš pesnik ni izpolnil upov, ali tem krasneje na drug način. Dokončavši gimnazijske in pravoslovne šole, se je mučil Svatopluk nekaj časa celo v odvetniški pisarni, a nazadnje se je posvetil popolnoma književnemu delovanju, po katerem je hrčepnel edino in izključno.

Po očetu je podedoval Čech v svojem značaju jako veliko: plamenečo ljubezen do jezika in naroda, svoje idealno slovanstvo Kolárjeve vrste, svoje značilno veselje za popisovanje pokrajinskih krasot, svoj husitizem in poslednjič tudi temelj svojih verskih nazorov.

Mati je bila hči gospodarskega grajščinskega ravnatelja. Njena obitelj je dolgo živela na stari grajščini, od plemske gospode skoro neodvisno ter sama kakor gospoda. V njeni rodbini sta se izcimili tradicija in ukus aristokratskega značaja ter je pospeševala in gojila vsakovrstno umetnost, pred vsem pa slikarsko. Sanjarski značaj svoje domišljivosti, ki ima svoje veselje osobito z rokoko - nežno in idilsko krasoto, in svoje fino čuvstvo je torej pesnik, kakor se vidi, podedoval po materi; po očetu pa zopet svoje radikalno-narodno in rodoljubno mišljenje, svoj demokratizem in deizem. Dva precej raz-

nolika značaja dejstvijeta v pesniku z raznoliko močjo, kakor pač zahteva snov, katero obdelava.

V sreči in blaženstvu se je solnčil pesnik le malo časa; med blažene trenutke svojega življenja šteje edino svoja detinska leta in odmore o počitnicah. Krajev, kjer je rasel in sanjaril, se je oprijel z najiskrenejšo ljubeznijo, čuteč se v oddaljenosti od njih kakor pregnanec iz raja. Ob urah večernih tesnob in koprnjenja in v bližajoči se jeseni življenja ga posečajo vedno češčeje podobe njemu dragih bitij, slike mile domačije in prizori iz dragega mu življenja na kmetih. Tako je izniknila pesem »Zimní noc« (»Zimska noč«) (1879), elegična osebna lirika, hrepenljiv objem ljubljene sence, ki ga je prišla tešit, naj nikar ne žaluje, saj se že njegove sanje o zmagujočem slovanstvu začenjajo izpolnjevati. Podobna je: »Zimní fantasie« (»Zimska fantazija« v zbirki »Jitřní písně« (»Jutrnje pesmi)). Drugod pa ga je peljal spomin ob krasnem dnevu iz zaduhle pisarne v ljubo mu vas, kjer si je zbral v svoji domišljivosti pod lipo družbo sosedov, zabavajočih se s pripovedovanjem. Prvo povest, kako se je vrnil Bártov sin, je slišal pesnik od očeta. Tikala se je nekega generala, in njegov oče jo je pripovedoval često in vselej z živo vnemo. Gostilničaričino povest je osnoval pesnik najbrže iz doživljajev stare tete, ki je živela v hiši njegovih staršev. Tako se je izcimil pesniški ciklus »Ve stínu lípy« (»V senci lipe«) (1879), prelep venec mičnih vaških povesti, ginljivih in šaljivoveselih.

Najimenitnejša pesem, zajeta iz rodbinskih spominov, je idilski epos »Václav Živse« (1889). Vsakdo ljubi svojce, toda Svatopluk Čech si je v svesti, da so njegovi rodbinski spomini obenem tudi dragocena stvar vsemu češkemu ljudstvu. Saj je to spomina vredna preteklost, važna vsled svojega idealnega gibanja, veleimenitna po svojih geslih ter značilnih ljudeh.

Da je med najbolj izrazitimi osebami tudi njegov oče, to mu je bilo ravno najbolj dobro došlo. V osebo in vsebino »Václava Živse« je shranil pesnik kakor v dragocen sarkofag vse, kar mu je bilo iz spominov na očeta najdražjega in najsvetejšega, in sicer tako, da je iz teh spominov spletel harmonično uravnano celoto v pravem epskem duhu, katera ima sliko njemu toli dragega bitja ohraniti popolno svežo celo poznim rodovom. Kakor neko posebnost smatramo obliko pesmi, namreč šestomer, ki podeljuje pesmi nekak starinski značaj, obenem pa tudi klasično tihoto. K tej pesmi se sestrsko prilega druga, v mojstrskih stihih spesnena idila »Sníh« (»Sneg«) (1894), vsa polna živih lirskih spominov na veselo dijaško

življenje in na ogenj mladeniške ljubezni. To je sladkega trpljenja polna pesem hrepenečega srca, kateremu je sicer tesno v samoti, in vendar se plaši pred svetom, ki ne mara za njegovo ljubezen in kateremu je nezvest. Posebno pa krasi celo pesem vložena legenda o Kristu in ubogem človeku ter zaključni hvalospev o prihodu novega kraljestva človečnosti.

Svoje ideje in načela, ki nam jih je podal v navedenih pesmih v poetični obliki, pripoveduje nam pesnik obširneje v prozi v več knjigah, kakor so, recimo »Druhý květ« (Drugi cvet), »Vzpomínky z cest a života« (Spomini s potovanja in iz življenja) (Zbr. sp. I., V., VII.), »Rozličná proza« (Različna proza) in dr.

Razen skupnih spominov z doma ima pesnik tudi svoje posebne spomine, svoj osebni roman duše. Ta roman je različne vsebine, pred vsem pa trojne: erotične, historične in filozofične. Svatopluk Čech je vnet erotik, toda javno ne kaže nikdar te lastnosti svoje duše. Dejanje tega Čechovega duševnega romana je raztrošeno in skrito v raznih povestih in pesmih, situacijah in maskah, kolikor važnih toliko tudi šaljivih. Kjer se pa javi določneje, ima navadno značaj dekliške sanjivosti, mladeniške neodločnosti in boječnosti, a tudi nežnosti in navdušenosti. Tako na pr. je v vseh ravnokar omenjenih idilah, kakor tudi v povestih »Ikaron«, »Napoleon«, pred vsem pa v povestih »Sláva« i »Hovor listí« ter v pesmi »Zpěvník Jana Buriana«. Predmet je vselej takšen, kakor ga je upodobila pesnikova preteklost, namreč rokoko-romantičen in aristokratičen. Tu se nam kaže demokratična stran njegovega značaja v izjemnem položaju, kar najbolj potrjuje »Zpěvník Jana Buriana« (Pesmarica Ivana Buriana).

Ravno omenjena pesem pričenja z zapiski moža demokrata, skrivnega krivoverca. A tisti demokrat je pesniška duša in premalo kmet. Zaljubi se v plemkinjo, pa je izdan. Hoče se že ustreliti. Torej nekaka Wertherijada. Celota ima dve raznorodni duši, čijih nasprotje ni poravnano. Vendar je pesem neprecenljive vrednosti po svojem izvirnem in intimnem značaju. Edina razvidno erotična pesem Čechova je »Letní procházka« (Poletni izprehod) (Květy 1881, Sebr. sp. II.), ki je veselo ukanje srca, omamljenega od krasote pokrajinske narave ter oblaženega s čisto ljubeznijo, pesem moške resignacije, prelepih stihov, obenem pa dražestno zveneča in miloglasna. Ako jo enkrat prečitaš, miče te opetovano s svojim prelestnim opisovanjem, da takoj zopet posežeš po njej. Enako lepa čuvstva izraža pesnik tudi v zaključku »Petrklíčů« (Trobentice)

(1884). Ta mična basen ni le alegorično-premišljujoča pesem. Po svojem izviru je koprneča elegija ljubezni in mladosti kakor prejšnja pesem; obe je rodilo čuvstvo, ki temelji v neprijaznem nasprotju med suhoparno sedanjostjo in blaženo, sladko preteklostjo.

Ali odgovarjajo »Petrklíče« na vprašanja: Kaj je, kje je sreča? Nekateri je iščejo v pohotnem uživanju, drugi v bogastvu, nekateri v slavi učenosti, virtuoznosti ali svetosti, drugi v razkošju pesniškega ustvarjanja — vse zaman! Vsa ta sreča je le navidezna, prevarna, z grenkobo pomešana. Ena je samo sreča: blaženstvo mladosti, pomlad srečne in čiste ljubezni. Tako se sicer ne tolmači ta pesem po navadi, a to le radi tega, ker se napačno umeva. Pesem je izniknila iz srca, njeno jedro je čuvstveno, ne pa s suhim umom izmodrovano.

Iz plameneče pesnikove erotike izvirajo tudi prav ljubke in poljudne pesmi v »Lešetínském kováři«, mično slikane deklíške postave v dolgi vrsti pesmi in povesti, ter strastno hrepenenje »Angeljevo« in »Mihalovičev«. Telesne, pohotne ljubezni Čech ne obsoja nikjer; kadar mu kaže, jo celo navaja, toda vselej, kolikor le možno, nežnočutno in vzdržljivo. To je popolnoma v zvezi z njegovo obojno nravjo, človeško in poetično. Ideal ženske čisla edino v poetično-nežni obliki ali device ali matere. S tem se je zelo oddalil od Vrchlickega in Zeyerja, sestal se je pa z Nerudo, s katerim se srečava tudi drugod jako tesno.

Ta poezija spominov in erotike je zato postavljena v ospredje, ker je začel ž njo tudi pesnik in ker tvori živo deblo ostale Čehove slovstvene delavnosti.

Razen naravnostnega rodbinskega vpliva je bilo pesniku izobraževalno sredstvo tudi čtivo. S tem se je bavil od mladih nog doma in v šolanju, in to tem strastneje, čim bolj se je moral skrivati ž njim. Izprva je bil to Hvězda in češka viteška romantika, potem pa Schiller, poslednjič sam Byron ter slovanski byronisti. »V moji duši Kollár, Čelakovský, Tyl i Havlíček; tisti — potem tudi zgodovina in moj oče so me poslali v borbo — gorje! samega . . .« pravi v »Nových písniích«. Drugoč priznava, kako močno so ga ganili Byron, Puškin, Lermontov, Mickiewicz; zopet drugje pa pravi, kako ga je navduševal Vrchlický. Na vsebino njegove duše je vplivala le ona prva vrsta. Byronisti so ga sicer navdušili in se mu priljubili a nikdar ne toliko, da bi obnemagal pod njih vplivom in zatajil, svojo osobitost. Byronisti so vtisnili le enemu delu njegove pesniške duše svoj značaj in obliko. Izmed znakov, byronistom vkupnih, so

pri Čechu: strastna in neukrotna želja po svobodi in enaka želja tudi po resnici in pravici, zaljubljenost junakov svobode, razumevanje krasot prirodne scenerije, krasot opisovanja dekliških podob . . .

Pri Čechu zapazimo pa tudi druge zveze, na pr. s Hammerlingom. Tujim vplivom pa se je vselej ubranil z osebnimi zmožnostmi, ti vplivi ne samo da ga niso podjarmili, temveč celo v nekem oziru ojačili. Tako se je rano zgasil v njem n. pr. neukrotljiv nagon svobode ter se javil v upornosti zoper očetovo veljavo, v mrženju discipline v konviktu (pesnik se je takrat podpisaval »Nevolný-Rab«) in v mrženju njemu vsiljenega poklica. Pozneje se je to kazalo v sočuvstvu do Poljakov, Jugoslovanov in Grkov, zatiranih od Turkov, do Slovakov in Čerkesov. Tem čutom je dal duška že l. 1866. v pesmi »O t r o k y n ě« (Sužnja), opevajoč junaško smrt Črnogorke. Da, čuvstvo svobode, izraženo v »Otrokyni«, ga je mikalo toliko, da je preosnoval pesem ter napravil ob priliki kretskega kriprelitja iz Črnogorke »Kandiotko« (1867), s katero se je pesnik izredno priljubil češkemu ljudstvu.

Nadaljnje pesmi te smeri so: »Umírání« (1869), »Orel Balkánu«, »Na Váhu« (1885) ter »Radhoštská duma (1897); v poslednjih dveh se bori za Slovake zoper madjarske krivičnike. Najimenitnejši pa sta pesmi »Handžar« (1876) in »Čerkes«. Nobena ni izniknila iz odmevov. Na Kavkaz so zapeljale Čecha rodbinske vezi in simpatije do rojakov ondi naseljenih. Čerkesa opisuje kot junaka, ki od bojazni, da mu ljubezen ne napravi ovir v njegovih činih, umori ljubljeno mladenko. Ta iskreni, tragični in resnobni znak v značaju branitelja zatiranega naroda in veličastna pokrajinska scenerija Kavkaza pridobila je temu pesniškemu umotvoru že zdavnaj slavo dovršene pesmi. Pesem »Handžar« zasluži vzlic svoji kratkosti, da izjemno nanjo opozorimo. Stresa te silno kakor močna balada, prodira nagloma ter izdolbe v misli globok sled. To je pristna junaška pesem, v kateri je zaukala pesnikova duša svobodno kakor junak.

(Konec prihodnjič.)

Svatopluk Čech.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Voborník. (Litomyšl.)

(Konec.)

eta 1874. je prinesla mala pesem »Na lodi vystěhovalců« (Na barki izseljencev) kal misli, ki se je polagoma razvijala in razjasnjevala, dokler se ni izpremenila v velikansko delo, kakršno je »Evropa« (1878). Pesem je provzročila osuplost nad nečutenimi, grozovitimi dogodki zadnje vstaje v Parizu. Ladja »Evropa« pelje v prekmorske kraje javnemu redu nevarne in nasprotne ljudi, prevratne duhove, komunarde. Naslov ladje nam naznačuje, da je takšnih opasnih drož vsa Evropa polna. Tu ni samo divja druhal, ampak ondi se tudi nahajajo idealisti in pesniki, ki napovedujejo povratak zlatih časov, če zmagata dobrota in ljubezen. Prevladala pa je maščevalna druhal in vsa ladja je zapadla v pogubo. Pesniško svarilo Evropi.

Ali na tej ladji ni bilo Slovanov. Slovani jadrajo sami, vselej napadani od sovragov. Huje nego vnanji sovražniki razgrajata med Slovani notranja sovraga: nesloga bratskih narodov in nihilizem. To opisuje pesem »Slavie« (1882). Motiv zanjo je dremal v pesmi »Zimní noc« in v Živsu, zlasti v idejah, katere je vcepil pesniku njegov oče.

Ob taki vzgoji pesnikove mladosti in ob takih knjigah je bilo morda neizogibno, da se prikaže pri pesniku med priljubljenimi snovmi tudi zgodovinska snov. Pokazala se je pač, toda ne na prvem mestu, niti v obilem številu. Med pesnikovo dušo in med zgodovino so se ulegle deloma sence, deloma pa tudi njegov demokratično-politični duh, ki se krepko oprijema narodne sedanjosti in ki mu je pretrgal krepkejše stike z romantiko minulosti. »Doba naših kraljev je bridka radi njihovega tujeljubja«, piše v »Nových písních«. »Najslavnejša doba je husitska doba«. V tem zmislju je pričel s proslavljanjem husitskega slovesa in zmagovalne sile v pesmi »Husita na Baltu« (1868). Isto temo ima pesem »V buřáně« (1879). V obeh umira osivel husitski vojskovodja, razloček je le ta, da je v prvi pesmi vojskovodja zmagujočih, v drugi pesmi pa premaganih Husitov. Bili niso več idealni bogoborci, temveč so ponižali plemenito vojno v krvav in roparski obrt in zato so padli. Pesnik ni izbiral niti v priljubljeni mu snovi samo svetlih barv, ampak jih je pomešal tudi s temnimi in senčnimi, pravico in resnico pa vselej odkril.

Nedopovedljivo lepo je razslavil Čech husitizem v pesmih »Žižka« in »Výlet Broučkův do XV. století«. Kako visoko se je povzdignil svobodni duh ondašnjega krivoverstva, to je ovekovečil pesnik sijajno v »Adamitih«.

»Žižko« opevati je bilo v onih letih jako priljubljen ideal. Svatopluk Čech si je izbral iz njegovih doživljajev samo en prizor (Rokycana preprosi Žižko, da ne kaznuje Prage) in samo en boj (v »Izletu do XV. stoletja«, boj na Vítkovu). Nobeno izmed obeh del ne name-rava zgolj revokacije preteklosti, marveč tudi нравno idejo. Hanuman pravi v enako imenovani Čechovi pesmi: »Kakor Žižka — hočem tudi jaz krotiti svoj gnev. Z najlepšim lovorjem kitim svojo glavo, z zmago samega sebe«. In če opisuje pesnik boj na Vítkovu in takratne Pražane, hoče s tem le sedanjim Pražanom dokazati, kako so se Čehi predrugačili proti svojim prednikom.

Med najimenitnejše Čechove in vobče češke pesmi prištevamo pa »Adamite« (1873). V teh je ustvarila Čechova obrazilna moč pesniško veličastje v plastiki in barvah, polno prelestnih opisov in ginljivih prizorov, kakršnega ni bilo pred njimi. Čech si ni izbral Adamitov samo radi ugodne prilike, da ohrani svoji obsežni domišljivosti ne-omejeno prostost, njega je zanimalo bistvo adamitskih nauk in njih razmerje do one dobe. Žižka je bil pravi kristjan, a ves drugačen je bil v primeri ž njim vodja adamitske sekte. Daleč naprej je prehitel svojo dobo, seveda s pomočjo starejših nauk, vzetih na pr. iz gnosticizma. In to je prešinilo, kakor si mislimo, pesnika docela. To, kar razlaga Adam, ni sicer, zgodovinsko dokazano, to je samo pesnikova izjava, čigar mišljenje in nazori so se strinjali z namišljenimi nazori začetnika adamitske sekte. Učenci se radi odstranijo od nauk svojega učenika ter jih popačijo, materializirajo. Adam ostaja med svojci osamljen s svojim naukom, motri minljivost vsega, trpi v svoji duši in samo on se za vse pokori! Adam je oseba byronske vrste in redka v češki poeziji.

Nadalje je enaka oseba »Václav z Michalovic« (1880). Ako zastopa in predstavlja Adam slavo najsmelejše visočine češke misli, znači Michalovic sramoto in boleost najzaničljivejšega propada češke slave in časti. Michalovic, potomec imenitnega rodu, čigar plemeniti oče je izkrvavel na morišču, je bil v otroških letih odnesen v samostan, kjer so ga vzgojevali za zaničevalca češkega očetovskega duha. Izprebujen po knjigi, bi rad otrese s sebe samostanski jezuiti-jarem, toda zaman! Pesem je sicer podobna nekoliko sijajnim vzorom drugih pesnikov, vendar je popolnoma izvirna. Michalovičeva

duša je pesnikova duša; vse to je on čutil v sebi v konviktu; v praškem konviktu je našel in sestavil celo prizorišče za pesem. Češkega kraljevsta zgodovina sicer ni Čechu nikdar ugajala, vendar si je izbral tudi iz nje za enkrat snov. Zaslugo za to ima seveda okoliščina, da je to bila blagosrčna deva, milostiva princesinja (v Čechovi domišljiji znak, ki prav izjemno priporoča osebo), od svojega naroda ljubljena, slavljen in opevana »Dagmar« (1883). Pesnik si je osnoval zanj prilično pesem na temelju danskih narodnih pesmi, a prepričal se je kmalu, da je to zelo težavno. Ni bilo dovolj dejanja. Svoj smoter pa je vendar le dosegel: Vrla hči kraljevine češke je oslavljen poetično. Prvi spev pesmi ne izgubi nikdar svoje izredne veljave.

Po »Adamitih« je zašel pesnik prav blizu k byronizmu. Če je šel k svoji »Otrokyni« ali »Kandiotkam« čez Puškina (Bachčisarajski fontan) in če ima Michalovic nekaj iz Lermontovega »Meniha«, tedaj je »Anděl« (Angel) tem bolj soroden ž njegovim Asraelom. Toda Byron je po svojem »Kajnu« in po svojem epu »Nebo in zemlja« toliko množico pesnikov privedel k sv. pismu, da je moral tja priti tudi Čech sam. On pa si je izumil docela novo idejo, zajeto iz svojega versko-filozofskega nazora. To idejo zastopa demon. V njej se zopet nahaja nekaj gnosticizma kakor pri »Adamitih«. V poetičnem oziru pomeni »Anděl« najognjevitejši vzmah Čechove domišljije, najdovršenejši izraz misli, katere so kakor mojstrska slika v krasnem okviru, ovenčane z izbornimi stihmi.

Dve pesmi sta še, kateri sta sad enakega vzleta mladostne domišljivosti: Morska fantazija »Bouře« (Nevihla), nenavadno živahno in dramatično ustvarjena pesem na temelju pripovedovanja starega mornarja, in »Snové« (Sanje) (1872), mičen ciklus sličic, kakršne so se po vrsti sanjale ljudem različne človeške starosti. Posameznih malih pesmic je napisal Čech jako mnogo, omenimo samo legendo »O původu skřivánka« (O izviru škrjančka), »O původu sněženky« (O izviru dremalčice), »O králi Ječmínkovi«, pesem »Svlačec« (Slak), »Váda květů« (Spor cvetov), »V pytevně« (V anatomični dvorani) ter odo, posvečeno Calderonu, za katero je dobil častno nagrado iz Španije.

V tej prvi periodi svojeja pisateljjevanja (1864—1884) je napisal Čech tudi obilo povesti, humoresk, feuilletonov in raznih načrtov. Bila je to doba češčenja, zlasti krasote. Tu je treba proučevati Čecha kot umetnika, stilista in literata. Ako bi Čecha ocenjevali po tej periodi, smeli bi ga smatrati pred vsem za epika, kakor

je na Češkem navada. Če pa preudarjamo celotno pesnikovo delovanje, tedaj pa moramo odstopiti od takega nazora. Kdor vidi v Čechu pred vsem in edino epika, ta ni prebavil vsega Čecha. Pač pa je istina, da se šteje k prvim češkim epikom. Lirika je pri Čechu v enako razsežni meri, kakor je epika. Lirika, in zlasti moderna lirika, je primerna shramba izpovedi celega človeka kakor roman.

Čech je pa tudi položil v liriko vse: veselje in boleost svojega srca, veselje v življenje, v lepoto sveta, svoje bolečine radi nasprotja med pametjo in srcem, med vero in dvomom, narodove bolečine, domoljubne težnje, tožbe in tarnanje, kletve in molitve; lirika mu je oltar, na katerem je daroval in zažigal kadilo vzvišeni trojici: krasoti, dobroti in resnici. Radi tega je ta lirika zelo raznolika. Vendar pa, ako jo ocenjujemo v celoti, je strogo ubrana in skladna, kajti ona izvira iz duha, vdanega resnici, je simbol značaja, izpovedi pesnikovih, ki ni smatral pesništva za igračo domišljivosti, marveč za dokaz notranjega delovanja takega človeka, kateri je bil več nego drugi obdarovan z duševnimi močmi, kateri je zmožen sam sebe npravno oplemeniti in izpopolniti. Oni izpopolnjujoči notranji proces je temeljita snov ter dobrotljivo seme vsega delovanja Čechovega. In to je njegov najplemenitejši znak, znak pristne vrednosti.

Že v prvi periodi se je prikazovalo pri Čechu neko svojstvo, ki se je venomer razvijalo, dokler se ni vzbudil v pesnikovi duši prevrat in s tem prehod k drugi periodi — k ironiji namreč. — Ironija je drugi znak Čechove Muze, prvi znak je bila ganljivost spominov. Tu je razvidna dvojna duša. Prva, ki plameni, veruje, upa, hvali in tolaži, druga pa, ki prvo ohlaja, brzda ter se roga njenemu navdušenju, njeni gorečnosti. Recimo, da je v pesniku angel, a je v njem tudi škrat. Angel mu razkazuje vznesene reči, škrat mu pa kaže vse, kar je malenkostno, abotno, bedno, revno, bolno in sploh ničevno in puhlo. Kadar se s tem dotika pesnikovega srca, se poraja gnev in burja, patos; kadar se dotika uma, iznika pesnikov zasmeh. Kjer pa pesnik združuje oboje ter s svojim idealizmom objema racionalista in romantika, ondi izvira pri njem najimenitnejše razpoloženje misli — filozofski humor.

Leta 1884. je dejal pesnikov škrat angelu: Kaj s teboj? Glej, svet je zanikaren! Rekel je pesnikovi navdušenosti: Kaj je s tvojim historizmom in krasoto? Svet je poln laži in tvoja domovina plava v njih. In pesnik se je stresel ter rekel: »Moje petje, ki je proslavljalo nizka dejanja, ki je polagalo veličastvo in rajska čuvstva tja, kjer smrdi blato in kjer zeva praznosta, potihne kmalu. Le tebi, resnica,

naj služi moje prihodnje življenje«. (Pesem »P r a v d a« (Resnica) na str. 63.) In zdaj pričinja pesnik najpoprej resnice iskati, namreč pred vsem resnice poznanja in življenja. V istini najde povsod in povsod le hlimbo, lokavost, lažnivost, puhlo besedičenje. Pogleda celo v svoje lastno srce ter trga iz njega neusmiljeno vse, kar je le količkaj podobno ošabnosti, samoljubju, slavi, puhli frazovitosti. Odrekel je celo samemu sebi lovor pravega pesnika, nalašč se je ponižal pred svojim umetniškim idealom, da le dobi močen temelj v svoji duši za resnico in dobroto. Tako se vglobi v misli o človečnosti, da se mu že maje vera, ali so narodnostni boji potrebni ali ne. (»N o v é p í s n ě« 1888). Iz takih občutkov se je rodila vrsta pesmi in prozaičnih del, ki ustvarjajo tendenčni, satirski, svarilni in poučni oddelek njegovih spisov. Stopil je popolnoma na tla realnosti, zazrl je ogromno njivo, razmandrano in nelepo, kup hudobij, in vendar ni obupal, temveč se je lotil z veseljem naporenega dela.

Pred vsem je zasmešil ves človeški svet v pesmi »H a n u m a n« (1884) ter pokazal prizore iz njegovega civilizovanega, državnega in uniformiranega življenja v zrcalu basni: vse je smešna opičja komedija. To je najboljša Čechova satira, zato ker ima vsečloveško vsebino in konkretno obliko. Svojemu narodu je povedal pesnik v obraz grenke resnice (»P e s t r é c e s t y p o Č e c h á c h«, (Potovanje križem Češkega), največ pa v politični alegoriji »P í s n ě o t r o k a« (Sužnjeve pesmi) (1894), ki je imela zdramiti čustva sramote ter provzročiti, da Čehi nastopajo v javnosti pogumneje. Toda narod je to alegorijo drugače pojmlil in umeval. Slišal je v njej sicer ostro besedo, a mislil je, da je napisana na drug naslov, in se je s tem zadovoljil. Pesem se je zakoreninila v socialnih krogih, socialnih čustvih in je dočakala že 28 izdanj. Jedro te pesmi je pojasnil Machar: »Najhujše naše suženjstvo ni tuji jarem, temveč domači. Nimamo niti svobodne besede, vzgoje v duhu svobode pa tudi doslej še nimamo. Pišemo stihe proti suženjstvu, toda sami se posužnjujemo. Naše suženjstvo je notranje«. (Feuilletony). »Pesmi sužnjeve« so pridobile češko delavstvo za narodove težnje, in to je pomenljiva pesnikova zasluga. Tudi to je povedal Machar. Iz tega uvidevamo, da ni razmerje »Moderne« do Čecha tako mrzlo in tuje, kakor govore nekateri v »Moderni«.

»Praško bolezen« je izborno opisal pesnik v satirski basni »K r a t o c h v i l n á h i s t o r i e o p t á k u V e l i k á n u« (Kratkočasna dogodka o ptiču Velikanu). (1890). Treba je, da osramočeni priznamo, da se je pesmi očitala nejasnost in s tem se je kar brez vsega

zavrnila. Rad bi ob tej priliki pojasnil pesem, a zato ni dovolj prostora. Glavna sentenca in jedro satire je: Vse življenje ljudi je gorostasna budalost. Slovstvu, pesnikom in vobče umetnikom se je zasmeljal Čech v fini satiri »Výlet Broučkův¹⁾ na měsíc« (1885), (Izlet Bročkov (Kebrčkov) na mesec) ter v nebrojnih povestih, izmed katerih zasluži »Kandidát nesmrtnosti«,²⁾ da ga omenimo prav posebnost. V tej satiri je odkril Čech zanimivo vrsto češke mladine ter njeno bolezen: donquijotstvo Parnasa. Čech je pravi umetnik v opisovanju realnega življenja. Že v pričetku svojega pisateljevanja je našel dokaj povsem novih praških značilnih figur. V tem mu služi Neruda za vzor. Tako nam opisuje izvrstna povest »Pan Bolehlav a jeho svět« (1871) (Gospod Bolehlav in njegov svet) češko laži-svetobolje, žalost tistih, po zaslugi dovolj nečislanih »veleduhov«, pravzaprav nevečnih človečkov, navzlic temu pa skrajno ošabnih, da je takšno njihovo vedenje že skrajno smešno. »Liškovický pán« je zastopnik češkega snobizma,³⁾ in čez vse mična ter nedosežna povestica »Jestřáb contra Hrdlička« (1876), v kateri analizira na neprekosno poetičen, fino ironičen način človeštvo. To je klasična povestica, edina svoje vrste; tragedija poetične, sanjave duše, katero so iztrgali iz njenega življa ter postavili na široko cesto surovega življenja, kjer mora usahnuti.

Kar pa se tiče namere Čechove satire, je sicer najprej naperjena proti obstoječim razmeram, proti sedanjim stanovanjem, vendar ne izgubi na svoji vrednosti in bridkosti tudi v poznejših časih ne, kajti napake ne izginjajo in se ne manjšajo med ljudstvom. Izmed napak in hib človeških jih je zastarelo doslej uborno malo.

Naposled pa naj opozorim še na dve pesmi, v katerih je iskal Čech sinteze svojega Fausta, vso svojo moč. Prva je »Šotek« (1886) (Škrat), nekaj Fausta, nekaj »Labyrinta slave«. ⁴⁾ To je slika boleznega razpora v pesnikovi duši, prvi orjaški poskus po najvišjem smotru. To je obsežna kompozicija, ki ima v štirinajstih oddelkih jako bogato vsebino. Drugi poskus so bile »Modlitby k Neznámému« (Molitve k Neznanemu) (1896), pesem, ki stoji na najvišji stopinji Čechove poezije. Tukaj je že škrat popolnoma premagan, pesnikova duša se je znašla ter dopolnila. Na vrhuncu je ta pesem

¹⁾ Brouček (Hrošček) je izmišljeno ime praškega meščana, junaka v satiri.

²⁾ Prevedeno v »Slov. Narodu«.

³⁾ Snobizem je lastnost človeka, ki se hoče gosposko vesti, pa nima za to nikakih pripomočkov — ne v glavi ne v žepu. Ta izraz se rabi tudi za domišljave umetnike in pisatelje.

⁴⁾ »Labyrint Slávy« je znani epos češkega pesnika Er. Vocela.

radi tega, ker izraža popolnoma harmoničen pesnikov nazor o svetu, vsesplošen in vsestranski, v katerem je verska resnica, človeško znanje in človeško hrepenenje zlito kakor v en zvon, zvonovina pa je bila pesnikovo življenje. Od detinstva vere do časa brezverstva, od biblijske starodavnosti skoz srednji gotični vek v Voltairjevo dobo, skoz celo legendo vekov (čisto po pravici je pesem posvečena Vrchlickemu, kajti tu se oba pesniška veleuma bratsko srečata in družita) k novočeški sedanjosti. To velekrasno potovanje opisuje ta pesem. To je izpoved novočeškega duha, ki je prebavil strupeno hrano svoje dobe pa tudi svetovne omike, izpoved reformskega duha, prebujenega v močni pesnikovi individualnosti.

Ko je dopovedal pesnik svoje grenke satire, je odšel, sit velikomestnega gibanja, v samoto na Obříství v podřípskem kraju. Zasmehujoč slavo, čast in odlikovanje, nikomur pristopen ter gluh za sleharno laskanje, napolnjen z gnusom do sebičnosti in samoljubja sveta in vglobljen v krasoto narave na kmetih, je iskal in obenem našel svojo pot k zvezdam, ki jo je opisal v »Modlitbách«. Razen tega se je lotil narodnih basni, velike drame »Roháč z Dubé« ter urejanja svojih »Zbranih spisov«, katere izdaja pri Topiču v Pragi.

(Iz češkega rokopisa prevedel —*dil.*)

Prazno srce.

Ob morski obali, tam daleč bilo je spomladi nekoč . . . Rubinasta usta poljubljal in dihal ljubezen sem v noč. Bilo je . . . Ha! Proč, vi spomini Veselja sem žejen nocoj. Iz dihov vzbujene pomladi pozabnosti pil bom opoj.	Tokajca prinesi mi, Afra in stisni se k meni sladkó, ljubiti te hočem jaz danes, ko ni te še ljubil nikdo! Zagodi, cigan sivolasi, zvedave zatisni oči pa v strune srebrnodoneče sladkost mi nebeško izlij!
---	---

Nabita cekinov mošnjica,
a prazno je moje srcé . . .
Napolni srcé za cekine
in sviraj do belega dne.

Vojanov.

